

Меньшеніна Марія Олександрівна,
студентка 3-го року навчання бакалаврської
програми «Право» факультету правничих наук
Національного університету
«Киево-Могилянська академія»

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ТВАРИН ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна не лише змінила життя людей, а й вплинула на тварин, що перебувають на території України. Окрім спричинених екологічних катастроф війна породила проблеми і в інших сферах, що торкаються тварин. Тому не дивно, що право власності на тварин зазнало певних змін.

62 Розпочнемо з найпоширенішої ситуації: тварину залишили напризволяще під час евакуації або виїзду за кордон. На жаль, непоодинокими є випадки, коли власники забувають, не можуть чи просто не хочуть забирати з собою тварину. Право власності, як фундаментальне майнове право особи на річ, згідно зі статтею 316 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. (далі — ЦК України), здійснюється відповідно до закону за волею особи, незалежно від волі інших¹. Стаття 319 ЦК України передбачає три складові права власності, а саме: володіння, користування та розпорядження, що відбувається на власний розсуд власника. Залишаючи тварину, власник розпоряджається її долею і в такий спосіб здійснює своє право власності.

Проте тварина не є звичайною річчю; відповідно до статті 180 ЦК України вона є особливим об'єктом цивільних прав. Як зазначає О. М. Спектор, на тварин як живих

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

істот, що мають власні життєдіяльні процеси і потреби, поширюються норми інших галузей права, окрім цивільного². Тобто, враховуючи специфічну природу тварин, право власності на них додатково обмежується законодавством. Важливо звернутись до статті 12 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» від 21.02.2006 р., яка прямо встановлює обмеження права власності на тварин цим законом³. Отже, власник не може здійснювати своє право власності, якщо його дії підпадатимуть під поняття «жорстоке поводження з твариною». Залишення тварини напризволяще відповідно до статті 1 вищезазначеного закону є одним з проявів жорстокого поводження з твариною та карається законом.

Згідно з дослідженнями на лютий 2023 р. кількість домашніх тварин у притулках та на утриманні у волонтерів зросла на 60 відсотків⁴. Незважаючи на передбачення адміністративної та кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, їх кількість на вулицях більшає, а до відповідальності притягують вкрай рідко. Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2023 р. було обліковано тільки 175 правопорушень за статтею 299 Кримінального кодексу України⁵. Причина такої невідповідності з реаль-

63

² Спектор О. М. Тварина як особливий об'єкт речових прав. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 3 (9). С. 70–76.

³ Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230.

⁴ Через війну кількість тварин у притулках і на утриманні зоо-волонтерів в Україні зросла в середньому на 60 % — дослідження. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/888376.html> (дата звернення: 19.01.2024).

⁵ Матеріали з офіційного сайту Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.01.2024).

ністю полягає у важкості доведеності права власності над покинутою твариною. Вирішенням проблеми є створення Єдиного державного реєстру домашніх тварин, в якому буде міститись інформація про власника чи утримувача тварини. Окрім цього реєстрація та ідентифікація домашніх тварин допоможе власникам знайти загублених улюбленців.

Проте, ухваливши в листопаді 2023 р. постанову про створення відповідного реєстру, уряд анонсував добровільну процедуру реєстрації котів і собак ⁶. Варто зазначити, що відповідно до статей 4–5 Закону України від 04.06.2009 р. «Про ідентифікацію та реєстрацію тварин» обов'язковій реєстрації підлягають тільки деякі сільськогосподарські тварини — велика рогата худоба, коні, свині, вівці та кози ⁷. Наголошуємо, що в провідних країнах Європи така реєстрація має обов'язковий характер. Наприклад, стаття 30 Закону Швейцарії «Про хвороби тварин» від 01.07.1966 р. закріплює норму про обов'язкове чипування та реєстрацію собак ⁸. Розділ 1 Закону Данії «Про собак» від 1969 р. надає власнику тварини вісім тижнів на реєстрацію собаки ⁹. На відміну від власників собак, власники котів у Данії не зобов'язані реєструвати своїх улю-

64

⁶ Матеріали з офіційного вебпорталу органів виконавчої влади України. Урядовий Портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zapustiat-iedynyi-derzhavnyi-reiestr-domashnikh-tvaryn-iakui-stane-osnovoiu-dlia-stvorennia-tsyfrovykh-veterynarnykh-rasportiv> (дата звернення: 19.01.2024).

⁷ Про ідентифікацію та реєстрацію тварин : Закон України від 04.06.2009 р. № 1445-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 42. Ст. 635.

⁸ Tierseuchengesetz. Schweiz. 01.07.1966. № 916.40. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1966/1565_1621_1604/de (дата звернення: 20.01.2024).

⁹ Bekendtgørelse af lov om hunde. Danmark. 02.03.2021. LBK nr 329. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/329> (дата звернення: 20.01.2024).

бленців, тому кількість безпритульних котів вражає, порівняно з собаками ¹⁰. Через це введення добровільної реєстрації домашніх тварин в Україні є тільки частковим вирішенням проблеми.

Наступним питанням є відшкодування шкоди, завданої у зв'язку з учиненням російською федерацією збройної агресії. Після викладеної позиції в постанові Верховного Суду у справі № 308/9708/19 від 14.04.2022 р., що дозволяє судам України після початку війни ігнорувати імунітет російської федерації та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії, до цивільних судів України почали активно подавати позови з відповідними вимогами ¹¹. Оскільки втрата домашнього улюбленця спричинює душевні страждання, то мова йде не тільки про відшкодування матеріальної шкоди за вартість тварини, а й про відшкодування моральної шкоди. Незважаючи на складність доведеності заподіяння моральної шкоди через оціночні критерії душевних страждань і болю, навіть у таких складних справах суди задовольняють позовні вимоги.

Наприклад, у рішенні Києво-Святошинського районного суду Київської області у справі № 369/146/23 від 01.06.2023 р. суд врахував втрату домашніх улюбленців при стягненні моральної шкоди. Позивачі не мали можливості евакуювати своїх тварин і домовились із сусідами щодо догляду за ними. Проте через черговий обстріл частина тварин загинула, а частина зникла. Також одну з собак убив російський військовий. Ураховуючи незво-

65

¹⁰ Fie Bau Madsen. Is your cat registered correctly? Durenes Beskyttelse. 21.02.2022. URL: <https://www.dyrenesbeskyttelse.dk/artikler/er-din-kat-registreret-korrekt> (дата звернення: 20.01.2024).

¹¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.04.2022 р., судова справа № 308/9708/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064> (дата звернення: 20.01.2024).

ротність пережитих втрат і трагічність подій, суд задовольнив позовні вимоги в повному обсязі¹². Може здатись, що смерть тварин є очевидною причиною душевних страждань, проте це не завжди було так. Раніше власник тварини не міг отримати відшкодування моральної шкоди за завданий емоційний стрес унаслідок спостереження смерті улюбленця. В рішенні Апеляційного суду Аризони у справі *Roman v. Carroll* від 1980 р. суд відхилив позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди за втрату пуделя, якого розірвав інший пес на очах власниці. Суд дійшов висновку, що «damages are not recoverable for negligent infliction of emotional distress from witnessing injury to property»¹³. Тобто суд визнав тварину звичайною власністю, не врахувавши емоційний зв'язок між власником та собакою.

66

Цей приклад яскраво ілюструє, як змінився правовий статус тварини із часом у світі. Ба більше, зміни відбуваються і нині. Неабиякого розголосу набув випадок, коли під час чергового обстрілу Києва, а саме 14.12.2023 р., двох дітей не пустили в укриття через наявність у них собаки¹⁴. Відповідно до пункту 2 глави 4 розділу VII Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 р. № 579, було заборонено приводити тварин до укриття, тому охоронець укриття

¹² Рішення Києво-Святошинського районного суду Київської області від 01.06.2023 р., судова справа № 369/146/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111282778> (дата звернення: 20.01.2024).

¹³ Case of *Roman v. Carroll*. Arizona Court of Appeals. The United States. (1980) 621 P.2d 307. URL: <https://www.animallaw.info/case/roman-v-carroll> (дата звернення: 21.01.2024).

¹⁴ У Києві не пустили дітей в укриття із собакою під час тривоги: деталі інциденту. URL: <https://suspilne.media/640026-u-kievi-ne-pustili-ditej-v-skilne-ukritta-pid-cas-trivogi/> (дата звернення: 21.01.2024).

діяв відповідно до законодавства ¹⁵. Проте недопущення дітей і тварини в укриття, поставлення їх життя під загрозу не може бути законним. Враховуючи суспільний резонанс, до вимог все-таки внесли зміни наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10.01.2024 р. № 18, які скасовували заборону щодо тварин ¹⁶. Таким чином, тільки після двох років після початку повномасштабної війни тварини отримали легальний доступ до укриттів.

Отже, жахливі події сьогодення не тільки вказали на недоліки законодавства щодо тварин, а й ще раз підтвердили існування різниці між тваринами та іншими об'єктами цивільного права. Тому обмеження права власності на тварин, як на біологічні організми, та розглянуті нововведення є необхідними кроками для нашої країни як правової держави.

¹⁵ Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text> (дата звернення: 21.01.2024).

¹⁶ Про внесення змін до Порядку створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, виключення таких споруд із фонду та ведення його обліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2023 р. № 18. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE41411?an=1> (дата звернення: 21.01.2024).